

ОРХАН ПАМУК

ЧОРНА КНИГА

Роман

**ЛАУРЕАТ
НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ
З ЛІТЕРАТУРИ 2006**

Харків
«Фоліо»
2012

Розділ перший

КОЛИ ГАЛІП УПЕРШЕ ПОБАЧИВ РЮЙЮ

Не послуговуйтеся епіграфами,
бо ті вбивають таємниці письма!

Адлі

Якщо ж таємниця загине, знищ і ти її,
знищ лжепророка, що продав її!

Бахті

У солодкій теплій напівтемряві ницьма спала Рюйя, з голови до ніг закутавшись у м'які затінки долин та барвінкові схили блакитної картої ковдри. Знадвору долинали перші звуки зимового ранку: гуркіт поодиноких автівок і старих автобусів, свист наглядача на стоянці маршрутних таксі, дзенькіт жбанів об бруківку — їх то піднімав, то опускав додолу салепчі, працюючи на пару пиріжником. Сіре зимове світло осявало кімнату, блякнувши за темно-синіми фіранками. Заспаний Галіп глянув на жінчину голову, що виглядала з-під блакитної ковдри, — підборіддя Рюйї потопало в пуховій подушці. Щось незвичне було в тому, як поникло її чоло — від такого робиться лячно: хтозна, які дивовижні речі зараз кояться в тій голові...

«Пам'ять, — колись писав в одній зі своїх колонок Джеляль, — це сад». «Сади Рюйї, сади Рюйї... — сушив тоді голову Галіп. — Не думай, припини! Ти ревнуватимеш!»

Але тепер, дивлячись на лоб дружини, він замислився. Йому хотілося поблукати попід сонцем зачинених садів Рюїї, що поринула в тихий сон: серед їхніх верболозів, акацій, в'юнких троянд. Хоча й засоромлено боявся тих фізіономій, на які там натрапить: «О! І ти тут! Привіт!» А ще тужливо й тривожно, буцім неприємних спогадів, остерігався несподіваних чоловічих тіней: «Пробачте, друже, а де ви зустрілися й познайомилися із моєю половиною?» — «А три роки тому у вас удома!.. У крамниці Алааддіна, коли вона купувала закордонний журнал мод... У тій школі, куди ви разом ходили... Біля кінотеатру, де ви трималися за руки...»

Ні! Можливо, пам'ять Рюїї не така й велелюдна та жорстока; можливо, десь поза тінявою її саду, скраєчку, на її єдинім осонні Рюїя з Галіпом саме прогулюються на човні.

Через шість місяців після того, як її сім'я перебралася до Стамбула, вони разом занедужали на свинку. За того часу їхні матері, Галіпова та Рюїї, вродлива тітка Сузан, коли поодинці, а коли й удвох, брали дітей за руки та везли автобусом, що тремтів на бруківці, до Бебеку або Тарабя — кататися на човнах. Вірус за тих років уже був відомий, а ліки — ні. Отож сподівалися, що чисте босфорське повітря зцілить малих. На морі вранці стояв штиль, а той самий весляр був завжди привітний. Мати з тіткою вмощувалися на кормі; Рюїя з Галіпом — пліч-о-пліч на носі човна, звідки стежили за веслярем — він то нагинався, то випрямлявся. Вони ж із човна занурювали

у воду схожі, мов дві краплі, ноженята, і море поволі розтиналося поміж їхніми тоненькими щиколотками. Водорості, веселкові плями мазуту, дрібна напівпрозора ринь і подерті газети з чітким шрифтом — діти дивилися, чи немає на їхніх сторінках імені Джелияля.

Коли Галіп уперше побачив Рююю, він сидів на табуретці, яку поставили на обідній стіл, і його стриг цирульник. Це було за шість місяців до того, як вони занедужали на свинку. За тих років високий вусатий цирульник Дуглас навідувався до них п'ять разів на тиждень голити Дідуса. То був час, коли перед крамницями Араба та Алааддіна вирости вервечки кав'ярень; контрабандисти продавали нейлонові колготи, у Стамбулі дедалі більшало «шевроле» 56-ї моделі, а Галіп почав ходити до школи та п'ять разів на тиждень уважно прочитував на другій сторінці газети «Мілліет»¹ статті Джелияля, які той писав під псевдонімом Селім Качмаз. Тільки читати Галіпа навчили не тоді, а ще позаторік — бабця по татові сідала з ним за обідній стіл і хрипким голосом відкривала найбільшу таємницю: як змагаються між собою літери; вона пахкотіла димом цигарки «Бафра», що завше стирчала з кутика її вуст, від того диму в онука сльозилися очі, і величезна намальована коняка, посинівши, оживала на сторінках абетки. Під нею стояв підпис, що то кінь, та й була вона набагато більша за тих кістлявих шкап, які запрягали у свої візки кульгавий продавець води й злодійкуватий лахмітник. Хлоп'яті тоді кортіло бризнути на гігантську кобилу чарівним еліксіром,

---

¹ Одна з найвпливовіших турецьких газет, існує з 1950 року.

щоб мерщій ожила на малюнку, проте згодом, коли йому не дозволять одразу йти в другий клас, і в першому доведеться перечитувати ту саму абетку, це бажання здаватиметься нісенітним.

Якби Дідусь міг виконати свою обіцянку та приніс додому оту чарівну рідину в гранатовому флакончику, то Галіп негайно збризкав би нею всі старі, запилені видання часопису «Illustration», котрі рясніли світлинами Першої світової війни: цепелінів, гармат і вкритих трупами боліт, а ще — листівки, які дядько Меліх, татів брат, прислав із Парижа й Марокко, фотографію самиці орангутанга, що годує грудьми своє маля — Васи́ф вирізав її з газети «Дюнья», і портрети тих дивних людей, світлини яких витинав із журналів Джеляль. Але Дідусь тепер не виходив із дому, навіть у циркульню. Хоча був одягнений як і тоді, коли ще вибирався до крамниці: у потерті штани та старий піджак англійського крою з широкими лацканами, такого ж олив'яного кольору, як і його щетина, що відростала за вихідні; на манжетах сорочки — ті самі запонки, та сама чиновницька «кроватька», яку батько називав «мотузкою». Але мама вимовляла: «кроватька». Це тому, що мамина родина здавна була заможніша. Згодом батьки почали розмовляти про Дідуся, наче про старий дерев'яний будинок, на якому щодня облущується фарба; коли ж про нього забували і їхні голоси закипали гнівом, обоє оберталися до Галіпа:

— Іди-но нагору! Пограйся!

— Я піднімуся на ліфті?

Зміст

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший. Коли Галіп уперше побачив Рююю	7
Розділ другий. Коли відступили води Босфору	26
Розділ третій. Переказуй вітання Рюїї.....	34
Розділ четвертий. Крамниця Алааддіна	61
Розділ п'ятий. Дитячість — це... ..	72
Розділ шостий. Нащадки майстра Бедіі.....	88
Розділ сьомий. Літери гори Каф	98
Розділ восьмий. Три мушкетери.....	124
Розділ дев'ятий. За мною хтось стежить	138
Розділ десятий. Око.....	167
Розділ одинадцятий. Нашу пам'ять ми втратили в кіно	181
Розділ дванадцятий. Поцілунок	197
Розділ тринадцятий. Поглянь — хто завітав	207
Розділ чотирнадцятий. Ми всі чекаємо його	223
Розділ п'ятнадцятий. Любовні історії засніженої ночі.....	236
Розділ шістнадцятий. Я маю бути самим собою	264
Розділ сімнадцятий. Ви впізнали мене?.....	273
Розділ вісімнадцятий. Питьма будинку.....	304
Розділ дев'ятнадцятий. Знаки міста	311

ЧАСТИНА ДРУГА

Розділ перший. Дім-примара	345
Розділ другий. Ви не можете спати?	362
Розділ третій. Хто вбив Шамса Тебрізького?	368
Розділ четвертий. Історія людини, яка не вміла розповідати історій	392
Розділ п'ятий. Загадки на обличчі	396
Розділ шостий. Кат і заплакане обличчя	416
Розділ сьомий. Таємниці літер і втрата таємниць	428
Розділ вісімнадцятий. Затяжна партія в шахи	449
Розділ дев'ятий. Розкриття таємниці	462
Розділ десятий. Я твій герой	486
Розділ одинадцятий. Брате мій	491
Розділ дванадцятий. Оповідь зайшла в дзеркало	532
Розділ тринадцятий. Я не психічнохворий, а лише вірний читач!	541
Розділ чотирнадцятий. Загадкові картини	574
Розділ п'ятнадцятий. Не оповідач, а оповідь	582
Розділ шістнадцятий. Історія Шехзаде	605
Розділ сімнадцятий. Але ж це я написав	634